

emellertid till tiden ej skiljas alltför mycket från de besläktade funtarna i Skåne och Danmark, och ej förläggas hitom 1250. Den synes vara rent romansk.

Ovanstående behandling av Blädingefunten var färdig i koncept, när Blomqvists avhandling *Studier i Smålands romanska stenkunst* utkom, där funten behandlats från konsthistorisk synpunkt och dess samband med inhemska och utländska stilriktningar belysts.¹ Blädingefuntens mästare tillhör enl. denne förf. en stenhuggareskola, av vilken flera verk finnas bevarade, dopfuntar, portaler, figurskulpturer och västtorn, huvudsakligen i Njudung, dit den förlagt sin verksamhet, sedan den först utövats i trakten av Vättern. Enl. Blomqvist skall »Finnvidetruppen» ha börjat sin verksamhet o. 1150 och slutat den före 1175.² Före den sistnämnda tidpunkten skall alltså Blädingefunten ha kommit till. Mot Blomqvists konsthistoriska argumentering må inga motsägelser framställas från min sida. Det må endast framhållas, att denna datering förutsätter en högre ålder på vissa språkliga företeelser än som hittills vanligen antagits.

5. Transjö. Hjortsberga sn. Allbo hd.

Pl. III—V.

Litteratur: B. 1000; L. 1272; Stephens: O. N. R. M. II s. 804, Stephens och Carl Säve i O. N. R. M. III s. 346 f.; Bugge i *Runverser* s. 247; P. Vistrand: teckning i A. T. A.; Ihrfors: *Smolandia sacra* III s. 299 med teckning; v. Friesen i N. Sm. Medd. VI s. 47; Berggren: tre fotografier i A. T. A.

Stenen i Transjö är rest på ett norr om landsvägen beläget gärde, som hör till Dalbogård. Ungefär 60 meter norr om stenen synes ett gravfält, bestående av 15 kullar, bland vilka en vacker lövträdsdunge vuxit upp (se pl. III). Eftersom Stephens säger, att stenen blivit »re-raised»³, har den troligen legat kullfallen någon tid. Nu är den ganska starkt lutande. Den har runor på tre sidor, av vilka den som uppbär inskriftens början, sidan **A** nedan, vetter mot nordost. Sidan **C** är vänd mot sydost och **B** mot sydväst.

Stenen är 2 1/2 m. hög, pelarlik, fyrkantig. Sidan **A** är 28 cm. bred vid basen, 33 vid toppen, sidan **B** är 50 cm. bred vid basen, 29 vid toppen, sidan **C** är 63 cm. bred vid basen, 35 vid toppen. Inskriften börjar vid basen på **A** och går upp till toppen, fortsätter på **B** från toppen nedåt och vidare på **C** från basen uppåt. På sidan **A** stå runorna 1—25, på **B** runorna 26—37, på **C** 38—69. Runornas höjd växlar mellan 22 och 17 cm. Inskriften är omgiven av enkla marglinjer. Den lyder:

: kotr : sati : sten : pana : efr : ketil : | : sun : sin : han : far : | : mana : mesro : nipikr : era : eklati : ali : tunpi

Samtliga **k**, **l** och **o** i inskriften ha bistavarna på vänster sida, **m**-runorna äro punkterade Ψ . Nr 2, som i B., O. N. R. M. och Smol. sacra läses **a**, är emellertid **o**. 22 **e** läses i B., av Ihrfors och av Stephens-Säve **i**. Punkten på huvudstaven är med säkerhet ej av naturen och sitter på samma plats som på övriga **e** i inskriften. 25 **l** är ganska starkt vidgat på grund av vittring, men läsningen är fullt säker. Sidan **B**, där runorna 26—37 äro placerade, är ganska vittrad vid toppen, dock ej så svårt, att någon tvekan behöver råda om vad där står. Överst synes sammanbindningen mellan de båda längsgående marglinjerna och därefter ett tydligt $\therefore$. Det senare är ej noterat av B., Stephens-Säve eller v. Friesen. Första ordet på denna sida är 26—28 **sun**. Av 26 **s** synes nu den vänstra vinkeln. Spår av fortsättningen uppåt, möjligen även av runans

¹ a. a. s. 44 ff.

² a. a. s. 65 ff.

³ a. a. III s. 347.

nedre del, kunna kanske skönjas. Nr 27 är **u**. Av dess huvudstav är mellersta delen synlig, av bistaven tydligt nedersta ändan vid ramlinjen och delvis även den övre delen, fast svagare. Toppen på 28 **n** är svår att skönja. Före 38—41 **mana**: på sid. **C** synes tydligt ett **:**, som de föregående undersökarna ej tagit med i sina läsningar. Stephens och Säre dela runföljden 42—46 **mesr:o**:. Ihrfors, vars text innehåller många misstag, läser **mistr:o**. Mellan övre delen av **r** och **o** finnes verkligen en punkt, vilken emellertid saknar motsvarighet nedtill (felaktigt två punkter i O. N. R. M. III!). Den är antagligen av naturen men kan vara ett försök att efteråt sätta in skiljetecken mellan orden. Punkterna, som utgöra skiljetecknet efter 52 **a**, äro ganska grunda men med säkerhet huggna. Slutet av inskriften är i Bautil återgivet på ett ganska förvirrat sätt. Liljegren beskriver det sålunda: »(a: bioati är med ett streck öfverhugget eller utstruket) ati :Lunþ». Detta streck, som i Bautil går från 55 **a** t. o. m. 59 **a**, sträcker sig i verkligheten, fast grundare, ända från 53 **e** och är ej av ristarens hand utan en naturlig fåra i stenen. En sådan fåra, fast något grundare, finnes även utanför marglinjen något längre åt vänster. Stephens och Säre ha felaktigt ett **:** mellan 54 och 55. Nr 56 är **e**. En spricka, som går i en båge från huvudstavens mitt ned till ramlinjen, är av naturen. Hela ordet är **eklati**. Bugge läser **aklati** (eller **iklati**). Runan är ej **a**. Inga spår av någon **a**-bistav finnas. Till höger om huvudstaven är stenens yta hög och kullrig och tydligen ej genomhuggen av någon mejsel. Man kunde möjligen vara tveksam, huruvida runan är **i** eller **e**. Den ovan omtalade längdsprickan i stenen är här djupast och försvårar läsningen därigenom att den går tvärs över huvudstaven just på det ställe, där stingningen skall befinna sig. En sådan finnes där också, fast den ej framträder så tydligt för ögat, emedan den går mera på djupet än på bredden. Den kan kännas, fast svagare än på **e** i **mesr** och **er**. v. Friesen läser **e**. Nr 63 är **i**, ej **t**, som Stephens-Säre ha läst.

1—4 **kotr**, det välkända namnet *Gōt(er) < Gautr*. Andra rsv. belägg äro t. ex. **kaut** L. 958 Strängnäs, **kut(r)** Ög. 143, 172, 186. *Gaut* ingår både som första och andra led uti sammansatta personnamn i Sverige och Danmark, någon gång även på Island och ej sällan i Norge. I det sistnämnda landet höra *Gaut*-namnen företrädesvis hemma i de sydöstra delarna, och åtskilliga av deras bärare äro svenskar.¹

13—16 **pana** kan vara skrivning för ett rsv. *panna* eller *pænna*.² I stavningen förekommer en viss motsättning, **pana:efta**, **ketil**, **mesr**, **er**, **eklati**!

17—20 **efta** med **i** utelämnat. Se s. 19 not 3! **efta** i den föreliggande inskriften bör dock jämföras med 42—45 **mesr** och 62—64 **ali**, i vilka ord också runor överhoppats.

21—25 **ketil**, ack. av *Ketill*, ett över hela Norden vanligt namn, talrikt belagt i runinskrifter och litterära urkunder. Det är identiskt med appellativet *ketill*, som anses vara lånord, lat. *catillus*.³ *Ketill* som personnamn förekommer redan i ortnamnen på *-stad*.⁴

35—37 **far**, 3 ps. sg. pret. ind. av verbet »vara». Stavningen med **f** är uppseendeväckande och har anförts som bevis för att *w* i vissa ställningar redan vid vikingatidens slut övergått till *v* (över *b*).⁵ Noreen (Aschw.) anför utom detta **far** även **faþum** L. 118 (Sv. Rr. s. 103) och **Finþipia** L. 1970 (=Sm. 4). I Danmark är enl. Lis Jacobsen det av henne funna **afa** = *éva* det enda exemplet.

Många av de rsv. exempel, som framdragits, äro emellertid tvivelaktiga och omstridda: i **finþipia**, som anföres av Noreen Aschw. § 269, är fjärde runan *þ*, ej *ʀ* (se s. 36 f.!) och in-

¹ Wessén: Studier till Sveriges hedn. mytologi s. 92 ff.

² Noreen: Aschw. § 509, anm. 9.

³ Hellquist: Sv. etym. ordb.

⁴ NoB 1921 s. 160, Lgr.-Brate s. 159, Wessén: Namnstudier s. 70 ff.

⁵ Litt. till frågan om *v*-ljudens utveckling: Noreen: Gesch. § 56, Aschw. § 269, Aisl. § 250, v. Friesen: Till den nord. språkhistorien I s. 59 ff., Ark. f. nord. fil. 1927 s. 110 ff., Lis Jacobsen i Acta phil. scand. I s. 325.

skriften, där det förekommer, härrör för övrigt sannolikt från 1200-talet. **fatran** Öl. 10, som alternativt transkriberats med *witran*¹, är ristat på en numera förstörd sten; **halfitran**, Öl. 28, som transkriberats med *alwitr*, är mångtydigt. Det enda säkra exemplet på Öland synes vara lånordet **siflu** (= **saflu**) Öl. 44. Samma ord, **saflu**, på den relativt unga Ög. 239 är det enda säkra exemplet bland Östergötlands 248 inskrifter.² Brate anför även **sufur** Ög. 16, vilken inskrift emellertid är förstörd, varför läsningen ej kan anses säker, och **sulfu** Ög. 46. mansnamn i ack. (**iftir** + **sulfu** + **brupur** + **sin**). Detta namn innehåller emellertid sannolikt ett ursprungligt *b*, då det alltid uppträder med **f**, ej **u**, t. ex.: **uesti : auk : iuar : auk : sulfa : brupr : priu** o. s. v., L. 1237 från Vallsjö i Småland, **sylfa sil[fa]** på den danska Sandbysten II.³ Orden **e[fi]la** Sö. 61, **hfila** Sö. 205 (A. T. S. 20: 3 s. 21), vilka av Lis Jacobsen l. c. uppfattas som *évila*, (Bugge identifierar **efila** Sö. 61 med *éfila* »evindelig»⁴) kunna även, såsom Brate och v. Friesen antagit, vara *héfila* »väl till pass», »till stort gagn för».⁵ De exempel, som finnas på stavningen **f** av gammalt *w*, äro alltså påfallande sporadiska, i vissa fall osäkra, varför det kan ifrågasättas, om *w* och *b* sammanfallit redan under rsv. tid. Det är möjligt, att så varit fallet i vissa bygder, men en bristfällig ljudanalys har också kunnat medföra ett avsteg från den traditionella, etymologiskt riktiga stavningen.

46—52 **o : nipika**. Angående ordets form och betydelse se s. 33! Den sats, i vilken det här förekommer, återfinnes på Sm. 37 Rörbro, och med stor sannolikhet är det just ordet **unipika**, som har avslutat sista meningen i inskriften på Sm. 33 Hamneda gamla kyrka B. Se även Ög. 77 och Aarhus V i Danmark, D. R. II 41 b (vol. IV s. 215). Möjligen har **mana**, det sista synliga ordet på Sm. 30, inlett en liknande fras.

62—64 **ali**, som förekommer i satsen **era : eklati : ali : tunpi**, är förkortad stavning av *aldri*, dat. sg. av *aldr*, m. »livstid, liv». Här har använts samma fras som på T. 105, **er · ank · lanti · altri · tynpi** ×. Det isl. verbet *týna* betyder dels »fördärva, tillintetgöra», dels »förlora» t. ex. »týndi sér þar sjalfr», »týndi þaðan af bæði ríki sínu ok lífi», »ef þeir léti mik lífi týna».⁶ Rietz anför *týna* i betydelserna »dräpa, slå ihjäl, slakta, slå, näpsa, bestraffa, plåga, misshandla». Bugge tolkar den ifrågasvarande satsen på Transjöstenen: »hvem Aale dræbte i England. Eller **ali** udtalt *elli* = Alderdommen?»⁷ Det sista förslaget kunna vi alldeles bortse från, då stenen är rest av en fader efter hans son. Ej heller tror jag, att *elli* är objekt, *týna elli* »förlora alderdomen» = »förlora livet». En sådan användning av *elli* är ej känd. Det isl. *lyfja elli* = helbrede ens alderdom, sörge för at vedk. ikke bliver gammel, slå en ihjæl som ung, (Egilsson o. Jonsson, Lex. poet.) är icke jämförbart. Bugges första förslag är formellt oangripligt: i fsv. finnes ett mansnamn *Ali*, likaväl som ett *Alli*, i England *Ali*, *Alli*, *Ælle*, *Æli*⁸, och *týna* har bl. a. betydelsen »dräpa». Man behöver ej räkna med några utelämnade runor i **ali**, och uppfattad på detta sätt får inskriften samma innebörd som andra, vilka nämna den dödes banemän, t. ex. Sm. 20 Rottnekvarn, den förut s. 33 citerade L. 208 från Uppland och L. 1613, L. 1592 från Gotland. Trots de skäl, som alltså tala för Bugges förslag, är det ganska säkert, att de diskuterade orden ej skola uppfattas så. Överensstämmelsen med den västgötska inskriften är så stor, att den ej kan bero på en tillfällighet, och här föreligger med all sannolikhet en formel, som hittills endast är känd från två inskrifter och vilken använts till omväxling med *sá *endadisk á Englandi* o. dyl.

¹ Öl. s. 143; jfr s. 55.

² Ög. Inl. s. XXVII.

³ D. R. III: 23 (vol. II). Wimmer anser, att **sylfa sil[fa]** är ett kvinnoamn. De svenska exemplen visa, att det är ett mansnamn.

⁴ Runverser s. 186.

⁵ A. T. S. 20: 3 s. 21, Sö. s. 47, Sv. Rr. s. 58.

⁶ Fritzner.

⁷ Runverser s. 247.

⁸ Searle: Onomasticon Anglo-Saxonicum.

Transskription:

*Gautr setti stein þenna eptir Ketil, sun sinn.
Hann var manna
mestr *úníðingr,
er á Englandi
aldri týndi.*

Översättning:

Göt satte denna sten efter Kjell, sin son.
Han var minst bland
mänskor gnidare (~ niding).
I England slöt han
sina dagar.

6. Skatelövs gamla kyrka. Allbo hd.

Pl. VI: 1, 2, VII: 1.

Litteratur: Wallman: teckning i A. T. A.; Fältprosten Carlsson: teckning 1829 i A. T. A.; L. 1908; G. O. Hyltén-Cavallius: teckning 1837 i »Om Runor och Runinskrifter» (R. 558), (i A. T. A. en kopia av samma teckning med sämre läsning); Prosten Palmund: teckning den 22/8 1866 i Mg.; i samma samling ytterligare en teckning; Ihrfors: Smol. sacra III s. 179, teckning s. 309; Kjellmark: läsning i N. Sm. Ark. 1926 med fotografier och i brev 1926.

I Smålands museum i Växjö förvaras fyra stenar från Skatelövs gamla kyrka. Alla fyra stenarna äro ornerade, och en av dem är dessutom försedd med en runinskrift.

Wallman, som endast ritat av den runristade stenen, säger, att denna är »funnen uti en igenmurad dörr på N. W. sidan af Skatelöfs gamla kyrka, sittande uti sjelfva dörrposten inmurad», och enligt Hyltén-Cavallius ha alla fyra stenarna suttit på samma ställe »ini muren». Det förefaller av Wallmans och Cavallius' uttalanden, som om stenarna varit helt dolda i den igenmurade dörren och ej kommit i dagen, förrän den medeltida stenkyrkan raserades, vilket skedde på 1820-talet.¹ De fingo då sin plats på den gamla kyrkogården. Att de suttit så undan-gömda är väl orsaken till att de ej avbildats förr; Skatelöv var ju Peter Rudebecks sockenkyrka. Till museet i Växjö lämnades stenarna som deposition den 28/4 1891, och i museets depositions-katalog har den runristade stenen nr 123, de ornerade stenarna nr 124—126. När jag år 1922 besökte museet för att undersöka den förra, vilken var den enda, jag då kände till genom L., låg den i källaren. Den som har förtjänsten av att stenarna dragits fram — även bokstavligt — och att sambandet mellan dem påpekats, är dr K. Kjellmark. Nu äro de uppställda i museets kyrkliga avdelning.

Den runristade stenen (pl. VI) är 105 cm. lång, 53 cm. bred, 25 cm. tjock. Materialet är gnejs.² Den ornerade och runristade ytan är inramad av raka streck och delad i fyra fält genom två horisontella linjer och en vertikal, som delar det nedersta av de sålunda uppkomna fälten i två delar. Avståndet mellan de vertikala ramstrecken är 44 cm. Det översta fältet är 29 cm. högt, det närmast följande 28 cm., och de nedersta äro 40 cm. höga. På det översta fältet finnas alla runorna utom 37—42 **kirkiu**. I övre högra hörnet är ett sicksackformigt band inristat. På mittfältet synas runorna 37—42 **kirkiu** jämte ett djur och ett växtornament. På det nedre

¹ År 1820 enl. Hyltén-Cavallius i R. 558. Den nya kyrkan var emellertid ej färdig förrän 1821 (Arcadius m. fl. Växjö stifts herdaminne II s. 189).

² Kjellmark i N. Sm. Ark.